

DOĞU İLE BATI ARASINDA ÇIKMAZ YOLLARIN KAVŞAĞINDA YOLUNU ARAYAN BİR ÜLKE: MOLDOVA

Süer EKER*

Özet

Moldova, Avrupa'nın güneydoğusunda, Romanya ile Ukrayna arasındaki bir eski Sovyet ülkesidir. Tarihi Moldova veya Osmanlı kullanımıındaki 'Kara Boğdan' 16. yy'da Osmanlı devletinin bağlısı bir devlet haline gelmiştir. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda Doğu Moldova Rusya'ya ilhak olunmuş ve Rus yöneticilerce Bessarabya diye adlandırılmıştır. Moldovalılar ve Romenler aynı dile ve ortak bir kültürel mirasa sahiptirler. Bu küçük ve fakir ülke, Rus lehtarları çevrelerinin ve Rusya Federasyonu'nca desteklenen Trans-Dnyester ayrılıkçı hareketinin rağmına Avrupa Birliği ve Romanya yolunu seçmiştir. Bu makale çağdaş Moldova'nın toplumsal ve siyasi durumunu tarihi zeminiyle birlikte kısaca incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Moldova, Romanya, Bogdan, Bessarabya, Trans-Dnyester, Gagauzlar.

Abstract

Moldova is an ex-Soviet country in the southeastern part of Europe between Romania and Ukraine. Historical Moldavia or 'Kara Bogdan' in the Ottoman terminology, became a vassal state of the Ottoman Empire in 16th century. As a result of Turkish-Russian War 1806-1812, east Moldavia was annexed to Russia and re-named Bessarabia by the Russian rulers. Moldovans and Romanians share same language and a common cultural heritage. This 'tiny' and 'poor' country chose its path towards the European Union and Romania against opposition of Pro-Russian circles and Transnistrian separatist movement supported by the Russia Federation. In this paper contemporary Moldova's recent social and political situation will be examined briefly at the historical background.

Keywords: Moldavia, Romania, Bogdan, Bessarabia, Transnistria, Gagauz.

* Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, suereker@yahoo.com

Erdel, Eflak ve Boğdan'dan Romanya ve Moldova'ya¹

Baltık Denizi'nden Avrupa'nın doğu sınırlarına, Karadeniz'e değin uzanan Doğu Avrupa ve Balkanlar, yeni adıyla Güneydoğu Avrupa, diğer dünyanın diğer 'kırılma bölgeleri' gibi, yüzyıllar boyunca bitip tükenmeyen ekonomik kaynak sağlama savaşlarının, etnik, dini, siyasi vb. farklılıkların ve ihtirasların yol açtığı yerel, ulusal, ulus ötesi ve emperyal çatışmaların arenası oldu. Osmanlı toponimleriyle Erdel (İng. Transilvania), Eflak (İng. Wallachia) ve Boğdan'ın (İng. Moldovia) tarihi; bir bakıma, Dacia'nın Romalılar tarafından işgali ve Roma egemenliğinin ardından nispeten yakın çağlarda Osmanlı İmparatorluğu, Polonya-Litvanya Milletler Topluluğu, Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi büyük güçlerin fay hatlarında bulunmasının yarattığı yazgının da tarihidir. Moldova bugün Avrupa'nın doğusuyla merkezi, kuzeyi ile güneyi, Balkanları birbirine bağlayan, neredeyse her ülkenin kendine atfettiği gibi, jeostratejisiyle kilit bir ülkedir.

Osmanlı Boğdanı'nın doğusu Besarabya (İng. Bessarabia) ise batıda Prut nehri ile doğuda Dinyester nehri arasında kalan, yani aşağı yukarı, bugünkü Moldova'yı içine alan coğrafyanın adıdır. Bu coğrafyanın doğal uzantısı Bucak (İng. Budjak) ise, Besarabya'nın güneyinden Karadeniz'e değin uzanan ve günümüzde Ukrayna sınırları içinde kalan daha küçük bir bölgedir. Kaynaklarda, Osmanlıların Moldova coğrafyası için Moldova Kralı Birinci Bogdan'ın adına izafeten 'Boğdan' ve 'Kara Bogdan' adlarını kullandığı belirtilmektedir.

'Kazıklı Voyvoda'nın ve Dimitri Kantemir'in (Romencede Dimitrie Cantemir), Romen kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu Romenler ve Moldovalılar (Moldovan), tarihi süreçte Cermen, Slav ve Türk imparatorluklarının 'kırılma bölgeleri'nde yani bir zamanların Eflak, Boğdan ve Transilvanya coğrafyalarında bugünün ülkeler coğrafyasının terminolojisiyle 'Romanya' ve 'Moldova' cumhuriyetlerinde yaşayan Ortodoks inançlı Latin dilli iki kardeş halktır.

Osmanlı öncesi dönemin Türk dilli halklarının izlerini de hala taşıyan, Osmanlı zamanlarının Erdel, Eflak ve Boğdan'ı, bugünün Romanya ve Moldovası; etnik politikalar bakımından birbirinden pek de farklı olmayan Çarlık ve Sovyet dönemlerinin mağduru iki komşu ülkedir (Çarlık Rusyası dönemindeki Moldova için bk. Mitrasca, 2002).

Rus Çarlığı'nın 18-19. yüzyıllarda güneye, sıcak denizlere açılma, Balkanlardaki Ortodoksları 'koruma ve kollama' politikalarının Kırım ile birlikte aşamalarından biri de kabaca 'Prut ve Dinyester nehirleri arasındaki bölge' Besarabya ile Karadeniz'e kıyısı olan bugün Ukrayna sınırları içinde yer alan Bucak'ın işgaliydi. Rusya uzun erimli ve istikrarlı politikalarında başarılı olmuş, Rus orduları '93 Harbi' sonunda İstanbul Yeşilköy'e kadar

¹ Ülkenin bağımsızlık sonrası dönemde resmi adı Batılı kaynaklarda tarihi dönemlerde geçen adı ile aynı olan 'Moldovia'dır.

gelmiş, İstanbul'a girmek üzereyken 'Düvvel-i Muazzama'nın baskısıyla bu düşünceden en azından geçici olarak vazgeçmişti.

Bir zamanlar Karadeniz'in kuzeyinden, Deşt-i Kıpçak'tan Batı terminolojisiyle Cumania'dan Besarabya'ya ve Bucak'a, oradan Dobruca'ya değin uzanan coğrafyadaki Tatarlar (ve Nogaylar), Rus Çarlığı'nın 1783'te Kırım'ı, Türk-Rus Savaşlarının (1806-1812) ardından Bükreş Anlaşması ile bugünkü Moldova'nın doğusunu yani Besarabya'yı ve Bucak'ı ilhak etmesiyle ana yurtlarını terk etmek zorunda kaldı. Bu işgal ve ilhaklar, trajedisi bugüne değin süren Kırım Tatar (ve Nogay) göçlerinin de başlangıcı oldu. Besarabya ve Bucak, Kırım gibi Tatarsızlaştırılırken geride Tatarlardan (ve Nogaylardan) yer adlarından başka bir iz kalmadı (<http://www.rjgeo.ro>). Bununla birlikte Türk dili, Kıpçak dilli Tatar ve Nogayların ardından Oğuz dilli Gagauzlar aracılığıyla bölgedeki varlığını bugüne değin sürdürdü.

Besarabya ve Bucak'ın işgali, Tatar-Nogaylardan 'arındırılması', İslam varlığının elimine edilmesi, bölgenin Ortodokslaştırılmasıyla sonuçlandı, ancak dini alandaki bu homojenlik, 19. yüzyılın başlarından itibaren dünyayı etkisi altına alacak olan milliyetçilikler çağının etnik, kültürel temelli ulusalcı başkaldırıları gerçeğiyle karşı karşıya kaldı. Osmanlı sonrasının Romen-Slav/Rus anlaşmazlığı, özünde bir Latin-Slav anlaşmazlığıdır. Roma imparatorluğu döneminde Latinleşen, Romanlaşan tarihi 'Transilvania', 'Wallachia' ve 'Moldova' adeta Slav okyanusunun açıklarına doğru uzanan izole bir Latin adasıdır. Bu Latin adasının kuzeybatısı da etnik, kültürel ve dini bakımdan Katolik, kısmen Protestan, tarihi dönemde Germen ve Macar, modern dönemde ise Macar deniziyle çevrilidir.

Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasında kuşkusuz en kazançlılardan biri Romanya'ydı. 1917 Ekim Devrimi'nin pasifize ettiği Rusya, 'Genel Harp'in dışında kalırken savaşın ardından Besarabya, Bukovina, Transilvanya, Crisana, Maramure ve Banat'ın ilhakıyla Romanya topraklarının yüzölçümü iki kattan fazla genişlemiş, nüfusu da iki kattan fazla artarak on yedi milyona çıkmıştı çıkmıştı. Moldova da Ekim Devrimi'nin ardından bağımsız bir ülke haline gelmiş, yapılan referandumdan Romanya ile birleşme kararı çıkmıştı. Buna karşın, Romanya'ya terk ettiği toprakları daha sonra ilhak etmek üzere SSCB, 1924 yılında Transnistria ile Ukrayna'nın bir bölümünde adeta sanal bir Moldovia Özerk SSC kurmuştu (Mitrasca, 2002).

Birinci Dünya Savaşı'nın galibi Romanya, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya safında yer alınca, topraklarının önemli bir bölümünü kaybetti. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Rusya'dan ayrılarak Romanya'ya dâhil olan 'Besarabya' ve kuzey Bukovina Haziran 1940'ta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından işgal ve ardından ilhak edildi, yani 'Eflak' ve 'Boğdan', yeni dönemde de Romanya ve Moldova olarak iki ayrı siyasi coğrafyaya bölündü. Moldova bu kez SSCB'nin bir parçası oldu yani SSCB'nin on altı cumhuriyetinden biri haline geldi. Böylelikle, SSCB görünümü Rusya, Moldova'yı yeniden ele geçirdi.

Sovyet Dönemi: 'Razdelyaty i Vlastvuy' ve Matruşka Bebekleri

Sovyet sistemi 'Sovyet Ulusu' inşası yolunda, feodal kimlikleri resmileştirmek ve işlevselleştirmek suretiyle dar bölge ve kısıtlı çevre içinde kendini algılayan ama kendine yetemeyen siyasi-idari yerel yönetimlerin sınırları içinde modern feodal kimlikler oluşturdu. Dıştan bakışta dillere ve kültürlerle kimlik ve kişilik kazandıran, farklılıklara değer ve statü veren bir yaklaşımdı bu. Ancak sistem, feodal kimliklerin ulusal kimlikler haline gelmesi riskinin de önünü kesmek üzere aynı feodal kimlikleri, küçük etnokültürel farklılıklar temelinde birbirinden ayırdı. Birbirinden ayrılan yeni modern feodal kimlikler, benzer uygulamalara tabi tutulan başka etnolinguistik topluluklarla aynı bölgesel siyasi-idari çatı altında toplandı. Sezar'a atfedilen *divide et impera*, Rusçası ile *razdelyaty i vlastvuy* ilkesi yani 'Böl ve yönet' ilkesi 'böl, karıştır, yönet' ilkesine evrildi. Bu, yalnızca Türk dilli ve Müslüman halklara yönelik uzun vadeli bir strateji değildi, Müslüman ve Slav olmayan halklar da aynı uygulamaların hedefindeydi. Ruslar, Gürcüler ve Ermeniler, alfabeleri değiştirilmediği, dolayısıyla tarihsel bellek yitimine uğramadıkları için Sovyet sisteminin uygulamalarından en az etkilenen topluluklar oldu.

Sovyet döneminde etnik ve dilbilimsel bakımdan homojen beşeri coğrafyalar, yapay siyasal-idari özerk alanlara taksim edildi, birbirine eklemelenen bu beşeri-siyasi coğrafyalara yerleştirilen Rus göçmenleri ile en az üç etnolinguistik bileşenden oluşan yeni birimler yaratıldı. Bazen titüler cumhuriyetlerde ve özerk bölgelerdeki titüler halklar, cumhuriyetlerin ya da özerk bölgelerin en az nüfuslu bileşenleri haline geldi. Sovyetler Birliği nüfusça en kalabalığı Rusya olmak üzere eşit haklara sahip on beş Sovyet cumhuriyetinden oluşuyordu. 'Cumhuriyet' (Rus. respublika), 'özerk cumhuriyet' (Rus. avtonom respublika), 'oblast', 'okrug', 'kray', 'oblast', 'rayon', federal statülü kentler vb. adı verilen bölgesel ve idari bölümler oluşturulmuştu. En küçük idari birimler olan rayonların sayısı üç binden fazlaydı. Bu düzenlemelerin maksadı görünüşte, Sovyet sisteminde hükümete ülkeyi daha kolay ve etkili biçimde yönetme imkânı sağlamasıydı. İdari, coğrafi, etnik esaslara dayalı Sovyet yönetim sistemi 'milliyet'leri Matruşka bebekler gibi iç içe yerleştiren idari-etnik düzenlemelere tabi tuttu, en büyük on beş matruşka, kutudan çıktığında içindeki matruşkaların da benzer talepleri nedeniyle eski-Sovyet cumhuriyetleri bitip tükenmeyen, bugüne değin süregelen etnik sorunların ve çatışmaların arenası oldu. Model, Baltıklardan Sibirya'ya kadar 'başarı' ile uygulandı. Farklı etnik azınlıkların yaşadığı bu coğrafyalar siyasal amaçlı sınır düzenlemeleriyle farklı ülkelerin yurttaşları haline geldi.

Diğer birlik cumhuriyetleri gibi Moldova da etnik-coğrafi mühendislik çalışmalarının hedefi oldu. Türkçede 'Bucak' olarak adlandırılan Karadeniz'e bağlantı bölgesi, Moldova'nın aksi yöndeki taleplerine karşın Ukrayna'ya devredildi (Brezianu, 2007: xxxix), böylelikle Gagauzların bir bölümü

Ukrayna'da kalırken Moldova'nın da denize çıkışı önlendi. Besarabya'nın doğal uzantısı olan Bender bölgesi de Sovyetler Birliği'nin karmaşık idari taksimatıyla Ukrayna SSC sınırlarına dâhil edilmişti.

Bu dönemde, Azerbaycan SSC'deki de-Türkifikasyon uygulamalarına benzer biçimde, 1944 yılında Moldova SSC'ye yönelik sıkı bir de Romani-zasyon süreci başlatıldı. Romanya ile bağların kopartılması asıl hedefti. Aydınlar sürgüne gönderildi ya da katledildi. Başkent Rus nüfusla 'doldu-ruldu'.

Çağdaş Moldova: Demoklesin Kılıcı Altında

SSCB kendiliğinden dağılırken bir kez daha bağımsızlığını kazanan Moldova bağımsızlık ilanının neredeyse ilk günden itibaren eski sistemin gönülsüz mirasçısı sıfatıyla ve diğer eski birlik cumhuriyetleri gibi aynı sorunları hatta iç savaş ölçüsünde çatışmaları yaşadı. Transnistria (Trans-dinyester) ve Gagauzya 'sorunları', yani Sovyet sisteminin etnik, yönetsel düzenlemelerinin yol açtığı kaos ve gerilim, yalnızca çatışmasızlık ortamının sınırları içinde adeta donduruldu. Günümüzde Rus kuvvetleri Barış Gücü adı altında Transnistria'daki varlığını sürdürmekte, Sovyet döneminden kalan askeri tesisler ve mühimmat depoları da Moldova'nın itirazlarına karşın hala bölgede Demokles'in kılıcı olarak muhafaza edilmektedir (<http://www.rferl.org>).

Romanya özellikle Çavuşesku döneminde SSCB'ye kısmen bağımsız bir dış politika uygular ve bağımsızlığın ardından nispeten kısa bir süre sonra Avrupa Birliğine dâhil olurken, Moldova bağımsızlığını kazanmasının ardından geçen 23 yıla karşın, Rusya'nın dil, kültür, siyaset vb. alanlardaki 'tasallut'undan kurtulamadı. 'Kırım modeli' bir ilhakin beklediği Transnistria gibi etnik sorunların yanı sıra Moldova Rusçanın egemenliğine karşı bir kimlik mücadelesi içindeyken Moldova'da konuşulan dilin ayrı bir dil, dola-yısıyla 'Moldovan'ların ayrı bir halk olduğunu savunan hatta bu amaçla Romence-Moldovanca sözlük yayımlayan yani tarihi Rus politikalarını benimseyen yerli çevrelerin baskısından kurtulamadı (Brezianu, 2007: 205). Rus/Sovyet etkisinin Moldova'da ne denli güçlü olduğu hatta anılan çevrelerde bir tür 'Stokholm Sendromu' yarattığı ortaya çıktı.

Fiziki, Siyasi, Beşeri Coğrafya

'Balkan' sözcüğünün çağrışımlarından 'arındırılarak' Avrupalılık kimliğini ve bilincini vurgulamak üzere 'Güneydoğu Avrupa' adlandırmasının Avrupa Birliği terminolojisine dahil olduğu biliniyor. 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış olan, Avrupa'nın bu en az tanınan ve en yoksul ülkesi, kuzey güney ekseninde maksimum 350 km, doğu-batı ekseninde maksimum 150 km genişliğindedir. Moldova, 33,700 km² yüzölçümüne sahip, denize kıyısı olmayan ve yalnızca iki komşuyla batıda Romanya ile 450 km ve doğuda Ukrayna ile 940 km sınırı bulunan bir ülkedir. Başkenti Kişinev (Chişinău)

olan Moldova'nın nüfusu 2004 itibarıyla toplam 3,383,332'dir (1 Ocak 2014 itibarıyla 3,558,5 milyon) (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html>). Moldova nüfusunun % 75,8'ini etnik Moldovanlar, % 8,4'ünü etnik Ukrainerler, % 5,9'unu Ruslar, % 4,4'ünü Gagauzlar, % 2,2'sini Romanlar, % 1,9'unu Bulgarlar, % 1'ini diğer milliyetler oluşturmaktadır. Nüfus sayımında 14,020 kişi ise milliyet beyan etmemiştir. Kabaca, Moldova nüfusunun dörtte birini Ukrainerler, Ruslar ve Bulgarlar gibi Slav dilli halklarla Türk dilli Gagauzlar ve Romanca konuşan Romanlar oluşturmaktadır. Bu rakamların çizelge ile gösterimi şu şekildedir;

Moldova	Moldovan	Ukrain	Rus	Gagauz	Roman	Bulgar	Diğer	
3,383,332	2,564,849	282,406	201,218	147,500	73,276	65,662	34,401	14,020
% 100	% 75,8	% 8,4	% 5,9	% 4,4	% 2,2	% 1,9	% 1,0	% 0,0

Çizelge: Moldova Cumhuriyetindeki milliyetlerin nüfusu ve genel nüfus içindeki yüzdeleri
(<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=103>).

Fiilen Moldova otoritesinin dışında kalan Transnitria nüfusunun çoğunluğu Rus ve Ukraince konuşan Slavlardır. Ayrıca dikkate değer sayıda Moldovan azınlık da bulunmaktadır. Özerk Gagauz Yeri'nde de nüfusun çoğunluğu Gagauzdur. Moldova etnik yerli Tatar nüfusu bulunmayan nadir Doğu Avrupa ülkelerinden biridir.

Yönetmel-Siyasal Sistem

Moldova, parlamenter bir cumhuriyettir. Moldova anayasasının birinci ve üçüncü maddeleri ülkenin bağımsız, egemen, bölünmez ve ayrılmaz bütünlüğünün altını çizmektedir (<http://www.president.md>).

Moldova Sovyet dönemi sonrası Komünist Parti'nin iktidara geldiği ilk ülkedir. 2001 yılında Vladimir Voronin, 2009 yılının Eylül ayındaki istifasına değin ülkeyi sekiz yıl yönetmiştir. Ülkede son seçimler 2010 yılında yapılmış bu seçimlerde Avrupa birliği yanlı partiler çoğunluğu kazanarak bir koalisyon hükümeti kurmuşlar ve Avrupa Birliği ile entegrasyonu sağlamak üzere 2013 yılında anlaşma imzalamıştır. Gelecek seçimler 2014 yılının Kasım ayında yapılacaktır.

Ülkedeki genel siyasi eğilim, Avrupa Birliği ile entegrasyondur. Nitekim Moldova Parlamentosunda yapılan oylamada AB ile imzalanan Serbest Ticaret ve Birlik Anlaşması Rusya taraftarı Komünist Partinin 30 muhalif oyuna karşılık diğer partilerin mensuplarının 59 oyuyla kabul edilmiştir.

Ekonomi

Bir zamanlar Sovyetler Birliği'nin meyve ve şarap ihtiyacını neredeyse tek başına karşılayan Moldova 'Sovyetler Birliği'nin bahçesi' olarak adlandırılıyordu. Bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından Moldova; pazarlarını kaybetmiş, kolhoz ve sovhoz sistemi çökmüş, kolektif çiftliklerin geniş arazileri küçük çiftçilere dağıtılmış, dolayısıyla makinesiz kredi kullanma imkânı bulunmayan ilkel bir tarıma mahkûm olmuştur. Bu süreçte fabrikalar da çalışamaz hale gelmiş, ülke hızla büyük toplumsal ve ekonomik çöküşe sürüklenmiştir. Moldova, barış döneminde bu denli tahribata uğrayan dünyadaki yegâne ülkedir.

Bu çöküş, tarım sektörünü özellikle şarap üretimi ve ihracının önemini daha da kritik hale getirmiştir. Şarap, dünyanın hiçbir ülkesinde Moldova'da olduğu kadar yaşamsal bir öneme sahip değildir. Toprağın altındaki yüzlerce kilometre uzunlukta şarap mahzenlerinin bulunduğu Moldova'nın şarabının en önemli alıcısı Rusya'dır. Ancak Rusya Avrupa ve Ukrayna'ya yönelik doğal gazdaki taktiklerine benzer biçimde Moldova'dan şarap ithalini de bir cezalandırma ve şantaj ögesi olarak kullanmaktadır. Rusya'nın Moldova'dan şarap ithal etmemesi, Moldova ekonomisine vurulacak ağır bir darbe, çalışanlar için işsizlik anlamındadır. Putin Rusyası gıda ürünleri ithalatını da, doğal gaz gibi, bir şantaj unsuru olarak kullanmaktadır.

Petrol, doğal gaz gibi kaynakları bulunmayan Avrupa'nın bu 'küçük' ülkesinin küçük ve açık ekonomisi içinde tarımın payı önemlidir. Moldova halkının % 80'i yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. 2008-2009 küresel ekonomik krizine karşın 2010-2013 döneminde yıllık geleneksel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'daki büyüme % 5'in üstünde gerçekleşmiştir. Moldova yoksulluğun azaltılmasında dünyada en yüksek performansa sahip ülkedir (<http://www.worldbank.org/en/country/moldova/overview#1>). Bununla birlikte işsizlik ve yoksulluk Moldova'nın en önemli sorunları olarak illegalitenin önünü açıyor. Moldova Ulusal İstatistik Bürosunun verilerine göre 25 binden fazla Moldovalı, insan kaçakçılığının kurbanıdır. 15-25 aralığındaki Moldovalı kadınların % 70'inin yaşamlarında en az bir kez para için seks amacıyla yurt dışına çıktığı ifade edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre ise organ ticaretinde Moldova dünyada ilk üçte yer almaktadır. 'Annesiz Büyüyen Çocuklar Ülkesi' Moldova'nın genç erkeklerinin ve kadınlarının önemli bir bölümü ülke dışından ailelerine ekonomik katkıda bulunmak zorunda kalıyor. Yetişkin nüfusunun ortalama % 25'inin, yani kişinin yurt dışında bulunduğu Moldova'nın Gayrisafi Milli Hasıla'sının % 40'ı, bu 'göçmen çalışanlar' tarafından sağlanmaktadır. Yıllık ortalama gelir iki bin doların biraz üstündedir. UNICEF'in araştırmalarına göre 18-29 yaş aralığındaki gençlerin % 90'ülkeyi terk etmek istemektedir.

Moldova bugün otoriter Doğu ile demokratik Batı arasında sıkışmış, sosyal güvenlik sistemi yaşlılarına güvence sunamayan, gençlerine istikbal vadedemeyen, kurtuluşu AB ile entegrasyonda gören ve hala bir eski-Sovyet

cumhuriyeti olmanın sıkıntı ve sancılarını yaşayan bir ülke görünümünde. Diğer eski-Sovyet ülkelerinde olduğu gibi, GALLUP'un anketlerinde Moldovahlılar dünyanın en karamsar halkları arasında yer almaktadır (RIA Novosti, 21/06/2013).

Dil ve Kültür

Romanya ve Moldova da, Çarlık Rusyası'nın ve ardından Sovyet rejiminin *razdelyaty i vlastvuy* politikasının kurbanları oldu. Romen kimliğinden bağımsız bir Moldovan dili, kültürü ve kimliği yaratmak, yeni bir ulus inşa etmek asıl amaçtı. Moldova'nın doğu yarısının çarist Ruslar tarafından 1812 yılında işgal edilmesinin ardından Besarabya *oblastı*'nda yapılan 'Düzenlemeler' ile yerel dilin yönetiminde ve kamu belgelerinde kullanılması yasaklandı, yerine Rusça empoze edildi. 1917 Ekim Devrimi'ni izleyen, iki savaş arasındaki dönemde dahi Rusça din ve eğitim yoluyla Ruslaştırma aracı olarak işlevini sürdürdü. Her iki dönemde de Moldova'da konuşulan Romence, Moldovanca, bu dili konuşanlar da 'Moldovan' olarak adlandırılarak iki ayrı halk yaratma uygulamaları realize edildi.

Türk cumhuriyetlerinde olduğu gibi, burada da Latin alfabesi Kiril alfabesiyle değiştirildi. Adı artık Romence değil, Moldovanca olan yeni bir dil yaratıldı ve bu yeni dilin yeni sözlüğü yayımlandı.

Çoketniteli, çok dilli bir ülke olan Moldova'nın, 'Moldovan' adı verilen çoğunluktaki titüler halkı, Romence veya resmi adlandırma ile 'Moldovanca' konuşmaktadır. Romenlerle Moldovanların yakın ama farklı diller konuştuğuna ve farklı halklar olduğuna ilişkin görüşler de bulunmaktadır, ancak Rusça hala büyük kentler dahil ülkenin birçok bölgesinde, hatta resmi yazışmalarda diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi, baskın dildir. Özellikle Komünistler, Romanya ile kardeşliğe sıcak bakmamakta, hatta bunu bir 'ilhak' girişimi ve dolayısıyla Moldova'nın bağımsızlığı için bir risk ve tehdit olarak algılamaktadır.

Alfabe tercihi ya da dayatması yalnızca bir yazım ve dil sorunu değildir. Ortodoks papaz kardeşler Kiril ve Methodis'in Grek ve Latin alfabelerinden yararlanarak oluşturdukları Kiril alfabesi Rusya'yı ve Rus egemenliğini, Slav dili ve kültürünü de simgelemektedir. Bu nedenle, bağımsızlığını kazanan Moldova'nın ilk icraatlarından biri de Kiril alfabesi yerine Latin asıllı alfabe kabul etmek oldu.

Alfabeler ve kimi diller, geniş kitleler tarafından yalnızca sözü yazıya geçirme aracı değil, bir bakıma, bir dinin, simgesel ve üstü kapalı da olsa ifade aracı olarak kabul edilir. İslam dünyasında Arapçanın üstlendiği misyon Ortodoks dünyasında Kiril harfleri ve 'Rusça' çatısı altında toplanabilecek 'Slavca' tarafından üstlenilir. Kiril alfabesi, ulusalcılıkların yeşerdiği 19. yüzyıl ve filizlendiği yirminci yüzyılda Slav olmayan Ortodoks halklar için bu kez Rus yayılmacılığını simgelemeye başladı. Bu çelişki Romenlerin bilgisi 'Dimitri Kantemir' tarafından da dile getirilmişti. Bu nedenle, Romanya

1860'ta, Moldova 1917'de Kiril alfabesinin yerine, dilbilimsel bakımdan aynı ana dilden geliştikleri Latin dünyasının alfabesini kabul etti; ancak Latin alfabesi-Slavon-Rus alfabesi mücadelesi Transnistria bölgesinde önemli bir sorun kaynağı olmaya devam ediyor.

Romanya, Moldova'yı sınırlarına dahil ederek bölgedeki Romenleri birleştirmek isterken, Moldovanların bir bölümü Moldovalı kimliğini, Romen kimliğinden ayrı düşünmekte, bir bölümü de birleşme düşüncesini desteklemektedir. Ancak her iki yolun sonu da 'çıkamaz' görünüyor.

Moldova Cumhuriyeti'nin devlet dili, anayasanın on üçüncü maddesine göre 'Moldovan dili'dir. Anayasada Moldovan dilinin Latin alfabesiyle yazılacağı da açıkça ifade edilmiştir. Moldovan dilinin yanı sıra Rusçanın adı özellikle belirtilerek ülke sınırları içinde konuşulan diğer dillerin de korunması ve geliştirilmesine dair hükümler yer almaktadır (<http://www.president.md/titulul1#sthash.Cfm1ohC5.dpuf>).

Ancak yasalardaki bu idealize hükümlerin gerçek yaşamdaki karşılığı Moldovan dili adına hayal kırıklığıdır. Onlarca yıl baskı altında tutulan Romen ulusçuluğunun en önemli simgelerinden biri olarak Glastnost politikalarıyla 1989'dan itibaren kutlanmaya başlayan ilk adı 'Dilimiz Romence Günü' olan, daha sonra 'Romence' adının düşürüldüğü 'Dilimiz Günü' gibi ulusal bayramlarda dahi Rusça paradoksal biçimde basın yayın organlarında, televizyonlarda egemen dildir. Moldovan dilinde yayın ise adeta Moldova ulusçularının görevi haline gelmiştir.

İç ve Dış Sorunlar

Moldova, sosyalizmin tortularından, Rusya'nın siyasi ve kültürel hegemonyasından kurtularak içinde bulunduğu ağır ekonomik ve siyasi koşulları Avrupa'yla birleşme ve bütünleşme süreciyle aşmak istiyor. Ancak Rusya ile güçlü bağları bulunan *de facto* bağımsız Transnistria ile özerk Gagauz Yeri'nin Kişinev ile aynı idealleri paylaşmadığı anlaşılıyor.

Soğuk Savaş sonrası dönemde 2001 yılında iktidara gelen, Avrupa'nın 'en başarılı' komünist partisine sahip Moldova'nın bugün itibarıyla çözümü 'imkansız' görünen iç siyasi sorunları siyasi, ekonomik ve etno-politik sorunlar başlıkları halinde toplanabilir.

Transnistria (Transdinyester): 'De facto' Bağımsız 'de jure' Özerk

Transnistria ülkenin doğusunda adından da anlaşılacağı gibi Moldova sınırında, Nistru nehrinin 'öte'sinde, yani Moldova'dan Nistru nehri ile ayrılan, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde 4,163 km² yüzölçümüne sahip dar bir şerittir. Moldova yasalarına göre Transnistria'nın statüsü Moldova Cumhuriyeti Özerk Bölgesel Birimi'dir (İng. autonomous territorial Unit of Republic Moldova). Rusça konuşan nüfusun çoğunlukta olduğu Transnistria halkının çoğunluğu etno-linguistik ve kültürel bakımdan 'Romen/Moldovan' kimliğinin dışında, Slav-Rus dünyasına yakındır.

Sovyetler Birliği dağılırken bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlere Karabağ, Osetya vb. örneklerinde olduğu gibi, çözümü imkansız yakın etnik-bölgesel sorunları miras bırakmıştı. Moldova da diğer bütün eski Sovyet cumhuriyetleri gibi ateş topu halindeki bu etnik sorunları önünde buldu.

Moldova'nın bugün itibarıyla en önemli iç sorunu, Transnistria'nın bağımsızlık ilan etme, daha doğrusu Rusya'ya katılma yolunda 1991'den bu yana sürdürdüğü ayrılıkçı harekettir. Doğu Avrupa'nın nüfus ve arazi bakımından küçük, ekonomik bakımdan en sınırlı imkanlara sahip ülkesi olan Moldova, nüfusunun büyük çoğunluğu Rusça ve Ukraince konuşan, yani etno-linguistik ve kültürel bakımdan 'Romen/Moldovan' kimliğinin dışında, Slav-Rus dünyasına yakın Transnistria bölgesini sınırlar içinde tutabilme mücadelesi veriyor. 2006 yılında yapılan bir halk oylamasıyla neredeyse yüzde yüze yakın bir evet oyu ile Rusya'ya bağlanmayı talep eden Rusya destekli ve çözümsüz ayrılıkçılık hareketi, ülkeyi parçalanmaya götüren en büyük tehlikedir. Mevcut altyapı rağmen mevcut 'stabil' durum nedeniyle bu altyapının Moldova ekonomisine katkısı yok ölçüsündedir (<http://www.bbc.com/news/world-europe-18284837>).

Moldova'nın bağımsızlığını kazanmasından bir yıl sonra yaşanan iç savaş bölgeyi fiilen Moldova'dan koparmıştır. Transnistria, dünyada eski sosyalist döneminin anılarının ve kurumlarının, geleneğinin korunduğu nadir 'anakronik' coğrafyalardan biri haline gelmiştir. De facto devletin bayrağında muhafaza edilen orak çekiç, halen 'işlevini koruyan' Lenin heykelleri bu anakronizmin simgeleridir.

Osetya ve Abhazya'nın yalnızca Rusya Federasyonu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yalnızca Türkiye, Karabağ'ın yalnızca Ermenistan tarafından tanınmasına benzer biçimde, 1992 yılında Rus ordusunun desteğiyle ayrılıkçı güçler 'de facto' olarak Transnistria'nın bağımsızlığını ilan etmiş, bu yolda yapılan referandum da bekleneceği gibi halk tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edilmiş, ancak bu bağımsızlık ilanı Rusya dahil başka ülkeler tarafından tanınmamıştır. Rusya'nın Transnistria'ya desteği tam olmakla birlikte, şu ana değin farklı nedenlerle ülkenin bağımsızlığını tanıma ve/veya ülkeyi ilhak yoluna gitmemiştir. Ancak Kırım'da ve Ukrayna'da yaşanan ve yaşanmakta olan gelişmeler orta veya uzun vadede Transnistria'nın Rusya tarafından ilhak edilebileceğine ilişkin güçlü göstergelerdir. 'Transnistria modeli', jeostratejik bakımdan daha elverişli koşulların bulunduğu Abhazya, Güney Osetya vb. çatışma bölgelerinde de uygulanmış, ancak bütün bu de facto gelişmeler uluslararası toplum tarafından onaylanmamış ilgili siyasi coğrafyalar donmuş çatışma bölgeleri olmaktan kurtulamamıştır.

Moldova; uluslararası hukuk çerçevesinde kendisine ait olan, ancak fiilen kendisinden koparılan, Rus 14. Ordusu'nun barışı muhafaza göreviyle varlığını sürdürdüğü Transnistria'nın Rusya Federasyonu tarafından Kırım benzeri bir ilhak emrivakisi riskiyle karşı karşıyadır.

Transnistria ve Gagauz Yeri Olmadan Gerçekleşebilecek Bir Rüya: Romanya ile Yeniden Birleşme

'Romanya-Moldova, Romence-Moldovanca' arasındaki ilişki, özünde 'Türkiye-Azerbaycan, Türkçe-Azerbaycan dili' ilişkisine benziyor. Ancak Türkiye ile Azerbaycan arasındaki siyasal mesafenin tarihi süreçte daha uzak olduğunu ifade etmek gerekiyor.

Romenler ve Moldovanlar arasında birleşme sürecine çeşitli nedenlerle karşı çıkanlar olmakla birlikte, genel eğilimin birleşme yönünde olduğu düşünülmektedir; ancak 1994 yılında yapılan referandumda katılımcıların çoğunluğunun bağımsızlıktan yana oy kullandığı ve oy kullananların yaklaşık üçte birinin etnik Ruslar, Ukrainerler, Bulgarlar ve Gagauz Türkleri olduğu da unutulmamalıdır.

Dil, kültür ve tarih birliğinin yanı sıra Romanya'nın Avrupa Birliği'ne üye olması, Moldova için Avrupa Birliği ile doğrudan entegrasyon anlamına geldiğinden, Moldovanların çoğunluğunda 'anavatan' ile birleşmenin daha iyi bir yaşam sağlayacağına ilişkin genel bir kanı bulunmaktadır. Ancak Moldova'nın Romanya ile birleşmesi hatta AB'ye dahil olması; etnik azınlıkların Romen denizinde kaybolmaları anlamına geleceğinden ülkenin parçalanma riski dahil önemli engellerle karşı karşıyadır. Bu nedenle, Moldova yurttaşları şimdilik çifte yurttaşlık ile bu süreci bireysel olarak tamamlamaktadırlar.

Avrupa Birliği ile İlişkiler: Şimdilik Tek Yol

Moldova'nın dış politikadaki en önemli hedefleri Avrupa Birliği'ne girme ve kuşkusuz Romanya ile birleşme ve bütünleşmedir. Bu amaçla hükümetlerin ajandalarında AB ile müzakereler ve bu müzakerelerle birlikte yapılacak reformlar ilk sırayı almakta, ancak ülkedeki özellikle etno-politik gerilim süreci, reformların uygulanmasını frenlemektedir. Ortaklık Anlaşması ve Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi teknik olarak 2013 yılı itibarıyla tamamlanmıştır.

Avrupa Birliği, toplam ticareti içindeki % 54'lük payı ile Moldova'nın en önemli ticaret ortağıdır. Ardından Avrupa Birliği'ni % 15 ile Ukrayna, % 12 ile Rusya izlemektedir. Avrupa Birliği'nin toplam ticaretinde Moldova'nın payı yalnızca 0,1'dir. Avrupa Birliği 2012 yılı itibarıyla iki milyar euroluk makine, ulaşım ekipmanı, kimyasallar, yakıt, maden ürünleri ve tarım ürünleri satmış, Moldova'dan 940 milyon euroluk başlıca tarım ürünleri, giyim, tekstil ve makine almıştır. Yabancı yatırımcıların yarıdan fazlası Avrupa Birliği ülkeleri, % 10'u ise Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri tarafından yapılmıştır (Avrupa Birliği ile ekonomik ilişkilerin rakamsal göstergeleri için bkz. <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/>).

Ukrayna ile İlişkiler: Ne Seninle Ne Sensiz

Moldova'nın Ukrayna ile sınırı 900 km'den fazladır, deniz yolu Ukrayna kontrolündedir. Mevcut koşullarda Moldova'nın Ukrayna için önemi, Ukrayna'nın Moldova için öneminden çok daha fazladır. Rusya destekli ayrılıkçılık hareketi ve Kırım'ın ilhakındaki oldubittileri karşısında çareyi Avrupa Birliği'ne üyelik yoluyla bulmaya çalışan Ukrayna, özellikle Sovyet döneminden kalan ulaşım, enerji vb. alanlardaki sorunlara karşın, Moldova'nın doğal stratejik ortağı olmak zorundadır.

Rusya ile İlişkiler: Zoraki Komşu

Moldova'nın Rusya'ya karşı mesafeli tavrında ise tarihin kötü anıları önemli bir rol oynamaktadır. Rusya'nın sorunlu bölgedeki askeri varlığı, Rusça konuşan nüfusun bağımsızlık talebi Rusya'yı, tıpkı Ukrayna gibi potansiyel bir risk unsuru olarak gündeme getirmektedir. Rusya'nın ekonomiyi ve enerjiyi politik bir argüman olarak kullanması, gerektiğinde Moldova üstünde baskı unsuru haline getirmesi, Moldova'nın en önemli siyasal ve ekonomik sorunlarının kaynağını oluşturmaktadır. Rusya'nın, başlıca geliri şarap ihracatı olan Moldova'dan şarap alımını durdurması dahi tarıma dayalı Moldova ekonomisini derinden etkilemektedir.

Türkiye ile İlişkileri: Karşılıklı Saygı ve Anlayış

Türkiye ilkesel olarak Moldova'nın bağımsızlığına önem vermekte ve Batı dünyası ile bütünleşme çabalarına sıcak bakmaktadır. Belirli uluslararası ortak sorunların dışında, iki ülke arasında herhangi bir anlaşmazlık yoktur, aksine her iki ülke arasındaki vize işlemleri 2014 itibarıyla kaldırılmış durumdadır. Türkiye Avrupa Birliği perspektifi vb. stratejik konularda kimi zaman Gagauzları gücendirme pahasına Moldova hükümetini desteklemektedir.

Türk Dışişleri Bakanlığının resmi sitesine göre iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler mevcut potansiyelin altında seyretmektedir. Ticaret hacmi 2013 yılı itibarıyla 537 milyon dolardır. Bu rakamın Serbest Ticaret Anlaşmasının(SAT) imzalanmasının ardından 2015 sonu itibarıyla 1 milyar dolarlık bir hacme ulaştırılması hedeflenmektedir.

Moldova-Türkiye ilişkilerinde Gagauz Yeri'nin rolü önemlidir. Moldova'da gelişen demokrasi ve Türkiye'nin samimi yaklaşımı ile iki ülke arasındaki ilişkilerde pek çok ülkenin aksine Türkçe konuşan azınlık sorun değil, bir avantaj olarak görünmektedir. Moldova kökenlilerin Gagauzlara karşı tutumları, kuşkusuz, Gagauzların ayrı bir etnik grup ve azınlık olmaları itibarıyla nedeniyle kısmen de olsa mesafelidir.² Türkiye, Gagauzları ve Ga-

² Yazarın, Moldova'ya bir seyahatinde Moldovan kökenli bir Moldovalının uçak Gagauz Yeri üzerinde iken Gagauzlar için 'Sizinkiler aşağıda!' sözleri ortalama Moldovanların Gagauzları,

gauz Yeri'ni Moldova-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesinde, pekiştirilmesinde bir argüman olarak değerlendirmektedir. Moldova'da ve Gagauz Yeri'nde TİKA aracılığıyla su kuyularının açılması gibi çok sayıda proje hayata geçirilmiştir. İki ülke arasındaki geliş-gidişler yoğundur. Moldovalılar başta Gagauzlar olmak üzere ticaret veya çalışma amacıyla Türkiye'ye gelmektedir. Moldova'da öğrenim gören Türk öğrenciler de bulunmaktadır.

Yaşamının yirmi yılından fazlasını İstanbul'da geçiren, Türkiye'de 'Kantemiroğlu Edvarı' adlı Türk musikisi üzerine kuramsal çalışmasıyla tanınan Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir Romenlerin ve Moldovanların en önemli anıtsal tarihi kişiliğidir. Sanat, siyaset, edebiyattan coğrafyaya kadar hemen hemen her alanda yapıtları bulunan 'Kantemiroğlu'nun Osmanlı-Türkler üzerine yazdığı, İngilizce, Fransızca vd. Batı dillerine, Türkçeye ve Rusçaya çevrilen "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü" (Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Ottomanicae) adlı Latince yapıtı da Türklerle ilgili kimi önyargılarına karşın çok önemlidir (Eker, 2011).

Gagauzya/Gagauz Yeri: Latin-Slav-Latin Okyanusunda Bir Türk Dili Adası

Rus Çarlığı, Alman asıllı Çariçe II. Katerina döneminde uygulamaya koyduğu iskan politikaları ile Rus olmayan hatta Ortodoks olmayan halkları din ve inanç özgürlüğü, bedava arazi, vergi muafiyeti ve kolaylığı vb. cazip tekliflerle Rusya'da ve yeni 'fethedilen' topraklara yerleşmeye davet etti. Volga Almanları olarak da bilinen Rusya Almanlarının tarihi de böyle başlamıştı. Gagauzların ve Bulgarların daha güneyden, Prut'un batısından ve Dobruca'dan Besarabya'ya göçlerindeki önemli etkenlerden biri de bu iskan politikası olmalıdır. Rusların bu politikayı hayata geçirirken Gagauzları, Bulgar ya da en azından Türkçe konuşan Bulgarlar olarak değerlendirdikleri anlaşılıyor. Çarlık Rusyası, Besarabya'nın güneyini ve Bucak'ı Müslüman Kıpçaklardan 'arındırırken' muhtemelen, öngöremediği biçimde veya başka gizli ajandalı hesaplarla, -kısmen de olsa- Gagauz nüfusunun iskânıyla bölgenin etnolingüistik bakımdan yeniden Türkleşmesini sağladı. Ancak Gagauzların Besarabya-Bucak coğrafyasındaki varlığının Osmanlı-Rus savaşlarının bir sonucu olduğu görüşünü reddeden, aksine Gagauzların en eski dönemlerden bu yana bölgede yaşayan Kumanlar, Peçenekler gibi, Türk halklarının devamı olduğu görüşünü savunan araştırmacılar da bulunmaktadır (Gagauzların etnogenezi konusundaki farklı kuramlar için bk. Hatlas 2011: 191-199; Stamatoglu 2002). Doğal olarak Bulgar ve Yunan tezleri Gagauzların, Bulgar ya da Yunan kökenli olduğu görüşündedir. Konuyla ilgili herhangi bir yazılı kayıt ve belge bulunmadığından bu düşüncelerin tümü birer sav olmaktan öteye gitmemektedir.

din birliğine karşın, kendilerinden çok Türklere daha yakın gördüğüne ilişkin bir ipucu olabilir.

Balkanlardaki diğer halklar gibi Gaguzların da milliyetçilikler çağından etkilenmesi kaçınılmazdı. İmparatorluklar içinde verdikleri vergi ve asker kadar değeri olan etnik gruplar, milliyetçilikler çağında modern anlamda uluslaşma sürecine girdiler. Bu süreçte etnik grupları ulusal kimlikler haline getiren liderler ortaya çıktı. Türkiye'de bu sürecin öncüsü Mustafa Kemal, Gagauzlar arasında ise Mihail Çakır oldu (bkz. Kapaló, James, 20075-18; Bulgar 2007). Çakır, Gagauz Aydınlanması'nın ve Gagauz ulusal kimliğinin yaratılmasının öncülerinden biri, belki birincisidir. Mihail Çakır'ın eserlerinde, Türklük bilgi ve bilincini Gagauz kimliğinin bileşenlerinden biri haline getirdiğine tanık oluyoruz. Nitekim o, Gagauzların Türkleşmiş Bulgarlar ya da Türkleşmiş Yunanlılar olduğu varsayımlarını reddederek Türk-Oğuz kökenlerini Gagauz ulusal tezi haline getirmiştir (<http://gagouz dili-literatura-istoria.blogspot.com/2011/06/protoierey-profesor-mihail-cakr.html>).

Atatürk döneminde Türkiye'nin Romanya büyükelçiliğini yapan Hamdullah Suphi, bir bakıma Gagauzları keşfetmiştir, Gagauzların dillerini ve kültürlerini korumaları Türkiye ile bağlantılarının kurulması vb. amaçlarla Türkiye'den öğretmenler getirmiştir. Hatta kaynaklarda Gagauzların Türkiye'ye göç ettirilmesi ile ilgili planların bulunduğu ilişkin notlar bulunmaktadır. Rum-Ortodoks kilisesine karşılık Türk-Ortodoks kilisesinin kurulması ve bu yolla güçlendirilmesi ile ilgili en azından bir düşüncenin gündeme geldiği biliniyor. Böyle bir göçün, Romanya perspektifinden ülkenin etnik bakımdan homojenleşmesine katkıda bulunacağı değerlendirilmiş olmalıdır. Ancak bu düşünce, kısa bir süre sonra başlayan İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Besarabya'nın Sovyet egemenliği altına girmesiyle gündemden düşmüştür. Bu süreçte Sovyet rejimi de 'Stuyan hem Türk paşası' gibi okul kitaplarına alınan folklorik metinlerle Slav dünyasındaki 'Türk' stereotipini empoze etmeyi sürdürecektir. Sosyalist dönemde Besarabya ve Gagauzlar ile neredeyse tamamen kesilen temaslar, Sovyet sonrası dönemde yeniden ve daha güçlü biçimde kurulacaktır. Dinine ve geleneklerine bağlı bir toplum olan Gagauzların aynı dini paylaştıkları Rus ve Bulgar halklarına karşı tutumları olumludur.

13 Ağustos 1995 tarihinde Moldova Parlamentosunda Gagauziya'nın (Gagauz Yeri) otonom bölge statüsü kabul edildi. Gagauzlar Türkiye'nin ve eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Moldova yönetimi ile kişisel bağlantılarının da bu süreçte önemli bir rol oynadığını ifade etmektedirler. Türkiye ve eski Doğu Bloku ülkeleri arasında gelişen, eğitim, ekonomi, ticaret, işgücü ve yatırım mübadeleleri aynı zamanda farklı etnik kimliklerin, akademik dar bir çerçevede dışında adı bile duyulmamış toplulukların hatta ülkelerin tanınmasını, en azından adlarının duyulmasını sağladı.

Bugün, Güneyde, kendi özerk bölgelerinin dışında Ukrayna, Bulgaristan ve Yunanistan'da azınlık olarak yaşayan Gagauzlar, Sovyet sonrası dönemde Türk dilli dünyanın yeni yeni tanınmaya başlayan topluluklarından biridir.

Ülkenin içinde bulunduğu derin ekonomik sıkıntılar nedeniyle Gagauz nüfusunun önemli bir bölümü başta Rusya olmak üzere Türkiye dâhil başka ülkelerde göçmen işçi olarak çalışmaktadır. Avrupa ve Amerika'ya göç eden Gagauzlar da hatırı sayılır bir orandadır. Özellikle gençler arasında ülkeyi terk etme eğilimi yaygındır. Rusya ve Türkiye'de yükseköğretimde önemli sayıda Gagauz genç bulunmaktadır.

Latin-Ortodoks Romanya-Moldova, Slav Ukrayna, Rusya ve Bulgaristan'ın coğrafi, siyasi, kültürel ve dilbilimsel sınırlarının kuşattığı, Türk dilli halklar haritasının 'bucağındaki' Gagauz Yeri, okyanustaki küçük bir ada gibi Gagauz kimliğinin yaşandığı ve yaşatılmaya çalıştığı bir Türk dili adası görünümündedir. Gagauzca, Slav ve Latin dilli bir denizin içinde adeta 'dil adası' durumundadır. İlk kez 1957 yılında yazı dili statüsü verilen ve okullarda Kiril harfleriyle okutulmaya başlayan Gagauzca da bağımsızlığın ilanı ve Gagauziya'nın kurulmasının ardından resmi dil haline gelmiş, Latin alfabesi kabul edilmiş, ancak bu düzenlemeleri yönlendirecek ve yönetecek bir kurum, oluşum bulunmadığından her iki alfabe bir arada kullanılmaya devam etmektedir. Ancak Rusça hala özellikle büyük kentlerde neredeyse tek dildir. Her düzeyde, özellikle yükseköğretimde dil Rusçadır. Moldova'nın tanıdığı özerkliğe karşın Gagauzcanın yaşamın her alanına ikamesi için önemli adımlar atılmakla birlikte, pratikte bu adımlar Gagauzcayı egemen dil yapabilecek ölçüde değildir.

1991 yılında bağımsızlıklarını ilan eden, daha sonra özerk statüye razı olan Gagauzlar bugün Transnistria'nın aksine, Moldova'dan ayrılmayı düşünmemektedir. Bunun tek istisnası, Moldova'nın Romanya ile birleşme kararı alması. Genel olarak Rusça konuşuru olan Gagauzların İkinci Dünya Savaşı öncesinde Romen yönetimi döneminde yaşadıkları 'olumsuzluklar'ı bir kez daha yaşamak istemedikleri, Moldova'nın Avrupa Birliği'ne katılması ve/veya 'kardeş' Romanya ile birleşmesi durumunda Gagauzların Rusya'ya doğru yönelecekleri yönünde güçlü bir izlenim bulunmaktadır. Nitekim 2014 yılı içinde yapılan, ancak merkezi hükümet tarafından tanınmayan referandumda Romanya ile birleşme durumunda bağımsızlığın ilanı yönünde % 90'ın üstünde bir destek çıkmıştır.

Sonuç

Bağımsızlığın ilanından 23 yıl geçmesine karşın, dilde, kültürde, siyasette ve ekonomide Sovyet-Rus döneminin etkileri Moldova'da hala yaygın ve derindir. Moldova'yı ve Gagauz Yeri'ni zor kararlar beklerken ülke için en büyük risk ve tehdit, ülkenin Avrupa Birliği vizyonunun engellenmesi ve 'donmuş çatışma bölgesi' Transnistria'nın ikinci bir Kırım haline gelmesidir.

Moldova'nın, güçlü muhalefete karşın, Avrupa Birliği aracılığıyla Romanya ile dolaylı biçimde entegrasyonu söz konusu olabilir. Bugün birçok Moldovalı, kendilerine Avrupa'nın kapılarını açan Romanya pasaportu talep etmektedir. Moldova'nın Avrupa Birliği ve Romanya ile entegrasyonu, Rus

ve Gagauz azınlık için kabul edilemez görünmektedir. Bu entegrasyonun gerçekleşmesi durumunda Moskova'nın Transnistria'da duruma kayıtsız kalmayacağı, Gagauz Yeri'nde ise iradenin bağımsızlık ya da bir şekilde Rusya ile bağlantıların güçlendirilmesi şeklinde belireceği öngörülebilir. Mevcut nüfus ve toprak kapasitesiyle Gagauz Yeri'nin bağımsız bir devlet olarak var olması zor görünüyor. Türkiye'nin tercihinin ise Moldova'nın mevcut statüsünün devamı yolunda olduğu açıktır.

KAYNAKLAR

- BREZIANU, Andrei- Spânu, Vlad (2007). *Historical Dictionary of Moldova*. Scarecrow Press.
- BULGAR, S. (2007). *Ay Boba Mihail Çakır. Gagauzlar: istoriya, adetlär, dil hem din. Chişinău*.
- EKER, Süer (2013). "Türk Dünyasının Bilgeleri: Mihail Çakır", *Tehlikedeki Diller Dergisi Journal of Endangered Languages*, Kış 2013, Sayı 3, s. 93-102.
- , (2011). "The Place of Dimitri Kantemiroglu's Turkish in 18th Century Ottoman Turkish" –*le symposium International le livre. La roumanie. l'europe. le 20–24 Septembre 2010*. Éditeur Bibliothèque de Bucarest: Bucarest, 69-79.
- HATŁAS, Jerzy (2011). The Gagauz people in Bessarabia. *Słupskie Studia Historyczne*, Tom 17, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, s 191-199.
- KAPALÓ, James (2007). The Career of Father Mihail Çakır - The Cyril and Methodius of the Gagauz. *Solanus* 21. 5-18.
- Mitrasca, Marcel (2002). *Diplomatic History From The Archives of the Great Powers*. New York: Algora Publishing
- STAMATOGLU, G. (2002). *Gagauzların Altın Kitabı (Gagauzların tarihi hem etnogenezi) : 1-ci kitab. Kişinev: "PRAG-3" S.R.L.*

Elektronik Kaynaklar

- <http://www.spiegel.de/international/europe/transnistria-soviet-leftover-or-russian-foothold-in-europe-a-965801.html>
- <http://anasozu.com/gagauzlar-cekiler-turk-soyundan>
- <http://www.moldova.md>
- <http://www.gov.md>
- <http://en.ria.ru>